
Момчил Младенов / Momchil Mladenov

ЩРИХ КЪМ ИСТОРИЯТА НА МОНАШЕСКИЯ ЦЕНТЪР ПАРОРИЯ

Touch to the history of monastic center Paroria

Summary: The paper presents some moments of the history of the monastic center Paroria in the first half of the 14th century. According to the Life of St. Romil, the monks were victims of the Muslims riders. Many scholars accept that this Muslims were Turks. According to the author's view the first attack in 1341–1342 was a work of the Tartars. The second attack was a work of the Turks in 1346–1347.

Key words: Paroria, 14th century, Tartars, Turks.

Средновековната Парория, където през първата половина на XIV век св. Григорий Синаит създава своя манастир, отдавна привлича вниманието на изследователите на византийската и средновековната българска история и култура. Основно внимание се отделя на локализацията на тази важна исихастка обител. Проблем, по който са изказани редица виждания и който остава встрани от нашето внимание¹. Все пак ще отбележим, че според мнозина изследователи въпросният монашески център се намира в Странджа планина. В настоящите редове ще се спрем на един епизод от историята му, споменат в *Житие на св. Ромил Видински*, написано от неговия ученик и сподвижник Григорий Доброписец². Във въпросния текст се съобщава, че управителят (кефалията) на византийския град Скопелос изпраща до монасите писмо, с което ги предупреждава, че „мюсюлманите ще дойдат натам, за да ловят дивеч“. По-конкретно, ромейският администратор съветва св. Ромил и неговите сподвижници Иларион и Григорий да напуснат килиите си или да се настанят в защитната кула, в която намират спасение другите монаси. Въпросната кула (пирг) е изградена със средства, дарени от цар Иван Александър, и има за цел да даде убежище на монасите при зачестилите разбойнически нападения над областта³. Воден от стремеж към уединен живот, св. Ромил обаче избира да се завърне в Загоре (Северна България) и се установява в местността Монкре, намираща се на ден път от Търново. С него са Иларион и Григорий, които се настаняват в отделна килия. Престоят на известния монах в Монкре е твърде кратък и той се завръща в Парория въпреки „страха от мюсюлманите“. Агиографският герой приема „велика схима“ и получава името Ромил, което измества предишното – Роман. Той си изгражда колиба в най-вътрешната част на планината,

където прекарва пет години в почти пълно усамотение. След това условията за продължаване на монашеските подвизи се оказват невъзможни. Нова вълна мюсюлмани многократно навлизат в планината и обсаждат кулата, в която се приютяват монасите. При нападенията те обстрелват обсадените с лъкове и отвличат много работен добитък. Поредната заплаха принуждава иноците да напуснат мястото, но преди това те изгарят кулата, защото се опасяват, че нападателите ще се настанят в нея⁴. Самият Св. Ромил отново се завръща в Загоре, а монашеското средище в Парория постепенно е изоставено.

Именно ролята на споменатите „мюсюлмани“ в съдбата на исихастския център привлича вниманието ни в настоящите редове. За съжаление, третираните сведения не са точно датирани, но с оглед общия контекст и хода на събитията могат да се отнесат към първата половина на 40-те години на XIV век. Всъщност, нашата цел се свежда до опит за по-прецизно ситуиране на събитията във времето. Разбира се, при това състояние на изворите не можем да надхвърлим рамките на работната хипотеза.

Като цяло в историографията се приема, че споменатите в агиографската творба притеснителни на монашеската общност са турци. Според В. Киселков става въпрос за наемници, които участват във византийската гражданска война от 1341–1347 г. Същият автор аргументира виждането си с факта, че управителят на Скопелос знае за намеренията на турците и е в състояние да предупреди иноците⁵. От друга страна Й. Андреев приема, че описаният епизод представлява част от ранните турски нашествия в българските земи. Впрочем, именно този учен отделя значително внимание върху ролята на нашествениците в съдбата на манастира на св. Григорий Синаит. Известният медиевист отнася първия набег, който принуждава св. Ромил и сподвижниците му да търсят спасение в Българското царство, към 1341 г., а окончателното изоставяне на Парория, в 1347 г.⁶.

Но само с турците ли могат да се обвържат данните за „мюсюлмани“ в *Житие на св. Ромил*? Можем да допуснем, че в случая става въпрос за монголо-татари. Основания за това ни дава един епизод, представен сравнително подробно в мемоарите на Йоан Кантакузин. В съответния пасаж се представя походът на голяма татарска войска в Тракия през 1341–1342 г. След като заварват местните области напълно опустошени, бойците на „Златната орда“ се настаняват на лагер до Скопелос (дн. Ескиполос, Турция)⁷. Жителите на града решават да ги атакуват, въпреки че управителят (кефалията?) Михаил настоява да проявят сдържаност и да останат зад градските стени. Изказаната позиция става повод за неговото арестуване по обвинение в предателство. Впрочем, едва ли само това изчерпва причините за отношението към градоначалника. От текста става ясно, че той е привърженик на Йоан Кантакузин, а вероятно гражданите са на страната на Константинополското регентство. И така, част от жителите и гарнизона се отправят към противниковия стан, но стават жертва на татарските конници, които ги пресрещат в полето. Поражението е пълно и коства живота на много ромей⁸.

Какво прави впечатление при разглеждането на описаните събития? На първо място става ясно, че татарите престояват известно време в околностите на Скопелос. Кантакузин изрично твърди, че там е техният лагер. Следователно съществуват условия за организирането и провеждането на ловни излети в намиращите се недалеч гори на Странджа. Акции, които са известни на управителя и той не закъснява да предупреди монашеската общност. Тук трябва да напомним, че Кантакузин и неговите привърженици, към които явно спада и кефалията на Скопелос, систематично поддържат исихастите в хода на богословските спорове през първата половина на XIV век. Това обяснява и явно тесните връзки на градоначалника с иноците от Парория и последвалите му действия. Разбира се, може да се възрази, че турците от Малоазийските емирати, които активно участват в балканските събития от 40-те години на столетието, без съмнение също извършват ловни излети. Но трябва да се има предвид, че обхватът и хронологията на турските походи на византийска и българска територия по същото време не се поддават на систематично изложение поради неясноти и пропуски в изворите⁹. По всичко изглежда, че периметър на въпросните акции са предимно земите в близост до северните брегове на Егейско море и долното течение на р. Марица. Вероятно дебрите на Странджа остават все още встрани от основните области на техните набези. На следващо място трябва да напомним, че при управлението на хан Узбек (1312–1342), „Златната орда“ приема Исляма за държавна религия¹⁰. Следователно, е напълно възможно в разглеждания от нас агиографски текст татарите да бъдат окачествени като „мюсюлмани“.

Но да се върнем към съдбата на св. Ромил и манастирите на св. Григорий Синаит. По-горе споменахме за втора вълна от набези на „мюсюлмани“, подлагащи на обсада монасите в кулата на светата обител. В житийния текст събитията отново не са датирани, но за ориентир във времето може да ни послужи съобщението, че св. Ромил прекарва пет години в колибата си, далеч от останалите иноци. Ако първият набег на иноверците става в 1341–1342 г., както предположихме по-горе, то следователно тази втора вълна на бедствия би следвало да се отнесе към 1346–1347 г. Виждане, което се радва на значителна подкрепа сред изследователите¹¹. В този случай обаче в лицето на „мюсюлманите“ едва ли може да видим татари. Известно е, че по същото време „Златната орда“ тръгва по пътя на бавен упадък и като цяло набезите на татарските конници над Балканите намаляват или съвсем секват¹². Не е изключено отделни дружини все още да скитат из Тракия за плячка, но е малко вероятно да навлизат в Странджа. Ето защо в случая вероятно в „мюсюлманите“ обсаждащи манастирския пирг по-скоро трябва да видим турски наемници. Известно е, че през лятото на 1346 г. императрица Анна Савойска привлича на своя страна бойци от емирата Сарухан, но верният съюзник на Кантакузин, Умур бег, успява да ги вербува за каузата на своя покровител. В контекста на същите събития българските и византийските земи са подложени на страховито

опустошение. Византийският историк Никифор Григора дори уточнява, че са взети огромен брой пленници, които са транспортирани до стените на Константинопол и подложени на мъчения, за да бъде получен откуп за тях. Императрица Анна Савойска обаче не е в състояние да ги спаси¹³. Симптоматично е, че именно по повод на същия поход Йоан Кантакузин вписва в мемоарите си своеобразен „плач“ за стотиците избити или отведени в робство християни, разрушените храмове и селища¹⁴. Вероятно разоренията продължават в течение на месеци и засягат по-широки пространства, в които се включва и Парория. Описаната в изворите картина подсказва, че византийските власти и българският цар Иван Александър не са в състояние да оказат ефективен отпор и да защитят населението. Тази констатация важи и за монасите, които се оказват сами срещу нашествениците. Трагичните събития съвпадат с успението на св. Григорий Синаит (ноември 1346 г.) и окончателното изоставяне на манастирите.

Следователно, в *Житие на св. Ромил* се споменават две настъпления към исихасткия център в Парория. Първото, от 1341–1342 г., е дело на татарите, чийто лагер е в района на гр. Скопелос, и второ, от 1346–1347 г., извършено от турските отряди, участващи във византийската гражданска война. Авторът на житийния текст, Григорий Доброписец, не уточнява народността на нападателите, защото за него с доминиращо значение е тяхната верска принадлежност. Похват, характерен за редица агиографски творби от епохата.

БЕЛЕЖКИ/NOTES

¹ **Андреев, Й.** Средновековната Парория и манастирът на Григорий Синаит (въпроси за локализацията). – *Епохи*, 2/1 (1993), с. 18–32; **Николов, М.** Исихазмът, св. Григорий Синаит и манастирите в Парория. Бургас, 2013; **Лалчев, Др.** Опит за локализация на Парория според житийната хронотопия и теренните проучвания в Южна Странджа. – В: *Търновска книжовна школа*. Т. 10. Велико Търново, 2015, с. 446–477.

² За този агиографски текст срв.: **Божилков, Ив.** Българското общество през 14. Век. Структура и просопография. Пловдив, 2014, 151–153. За св. Ромил Видински срв.: **Божилков, Ив.** Българското общество..., с. 284; **Павлов, Пл.** Щрихи към историческия портрет на Св. Ромил Видински. – В: *Търновска книжовна школа*. Т. 10. Велико Търново, 2015, с. 680–696.

³ **Николов, М.** Цар Иван Александър и манастирите в Парория. – В: *Великите Асеневици*. Сборник с доклади от конференция, посветена на 830 години от въстанието на братята Петър и Асен, началото на Второто българско царство и обявяването на Търново за столица на България и 780 години от легитимното възстановяване на Българската патриаршия. Велико Търново, 2016, с. 436–439.

⁴ *Пространно житие на св. Ромил Видински от Григорий Доброписец*. – В: *Стара българска литература*. Т. 4. Житиенписни творби. Съставител и редактор Кл. Иванова. София, 1986, с. 481.

⁵ **Киселков, В.** Св. Ромил Видински. – *Духовна култура*, 39, (1929), с. 168.

- ⁶ **Андреев, Й.** България през първата четвърт на XIV век. София, 1993, с. 195–197.
- ⁷ За Скопелос срв.: **Гагова, Кр.** Тракия през Българското средновековие. Историческа география. Второ преработено и допълнено издание. София, 2002, с. 296.
- ⁸ **Ioannis Cantacuzeni.** Historia. II, p. 301-305. – ГИБИ. Т. X. София, 1980, с. 329–330. (превод Л. Йончев).
- ⁹ **Божилков, Ив., В. Гюзелев.** История на средновековна България VII–XIV век. София, 1999, с. 632, бел. 58.
- ¹⁰ **Павлов, Пл., Г. Владимиров.** Златната орда и българите. София, 2009, с. 55.
- ¹¹ **Андреев, Й.** България..., с. 190.
- ¹² **Павлов, Пл., Г. Владимиров.** Златната орда и българите. София, 2009, с. 126.
- ¹³ **Nicophori Gregorae.** Historia Byzantina. Vonnae, 1830, XV, 5; II, p. 762; **Андреев, Й.** България..., с. 201.
- ¹⁴ **Ioannis Cantacuzeni.** Historia. II, p. 595-596 - ГИБИ. Т. X. София, 1980, с. 375.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Андреев, Й. Средновековната Парория и манастирът на Григорий Синаит (въпроси на локализацията). – Епохи, 2/1 (1993), 18–32 [**Andreev, Y.** Srednovekovnata Paroria i manastirut na Grigorii Sinait (vaprosi na lokalizatsiata). – Epohi, 2/1 1993, 18–32]

Андреев, Й. България през първата четвърт на XIV век. София, 1993 [**Andreev, Y.** Bulgaria prez parvata chetvart na XIV vek, Sofiya, 1993]

Божилков, Ив. Българското общество през 14. Век. Структура и просопография. Пловдив, 2014 [**Bozilov, Iv.** Balgarskoto obshtestvo prez 14. Vek. Struktura i prosopografia, Plovdiv, 2014]

Божилков, Ив., В. Гюзелев. История на средновековна България VII–XIV век. София, 1999 [**Bozilov, Iv., V. Gjuzelev.** Istoria na srednovekovna Bulgaria VII–XIV vek, Sofya, 1999.

Гагова, Кр. Тракия през Българското средновековие. Историческа география. Второ преработено и допълнено издание. София, 2002 [**Gagova, Kr.** Trakiya prez bulgarskoto srednovekovie. Istoricheska Geografia. Vtoro preraboteno I dopalнено издание. Sofya, 2002]

Киселков, В. Св. Ромил Видински. – Духовна култура, 39, (1929) [**Kiselkov, V.** Sv. Romil Vidinski. – Duhovna kultura, 39, 1929]

Лалчев, Др. Опит за локализация на Парория според житийната хронотопия и теренните проучвания в Южна Странджа. – В: Търновска книжовна школа. Т. 10. Велико Търново, 2015, 446–477 [**Lalchev, Dr.** Opit za lokalizatsia na Paroria spored zhitiinata hronotopia I terennite prouchvania v Uzhna Strandzha. – V: Turnovska knizhovna shkola. T. 10. Veliko Tarnovo, 2015, 446–477]

Николов, М. Исихазмът, св. Григорий Синаит и манастирите в Парория. Бургас, 2013 [**Nikolov, M.** Isihazmut, sv. Grigorii Sinait I manastirite v Paroria, Burgas, 2013]

Николов, М. Цар Иван Александър и манастирите в Парория. – В: Великите Асеневици. Сборник с доклади от конференция, посветена на 830 години от въстанието на братята Петър и Асен, началото на Второто българско царство и обявяването на Търново за столица на България и 780 години от легитимното възстановяване на Българската патриаршия. Велико Търново, 2016, 436–439 [**Nikolov, M.** Tsar Ivan Aleksandar i manastirite v Paroriya. – V: Velikite Asenevtsi. Sbornik s dokladi ot konferentsiya, posvetena

na 830 godini ot vastaniето na bratyata Petar i Asen, nachaloto na Vtoroto balgarsko tsarstvo i obyavyavaneto na Tarnovo za stolitsa na Bulgariya i 780 godini ot legitimnoto vazstanovyavane na Balgarskata patriarshiya. Veliko Tarnovo, 2016, 436–439]

Павлов, Пл. Щрихи към историческия портрет на Св. Ромил Видински. – В: Търновска книжовна школа. Т. 10. Велико Търново, 2015, 680–696 [Pavlov, Pl. Schtrihi kam istoricheskia portret na Sv. Romil Vidinski. – V: Tarnovska knizhovna schkola. Т. 10. Veliko Tarnovo, 2015, 680–696]

Павлов, Пл., Г. Владимиров. Златната орда и българите. София, 2009 [Pavlov, Pl., G. Vladimirov. Zlatnata orda i bulgarite. Sofya, 2009]

Житие на св. Ромил Видински от Григорий Доброписец. – Стара българска литература. Т. 4. Житиеписни творби. Съставител и редактор Кл. Иванова. София, 1986 [Zhitie na sv. Romil Vidinski ot Grigoriy Dobropisets. – Stara balgarska literatura. Т. 4. Zhitiepisni tvorbi. Sastavitel i redaktor Kl. Ivanova. Sofiya, 1986]

Ioannis Cantacuzeni. Historia. Rec. L. Schopen. Bonnae, 1828.

Nicephori Gregorae. Historia Byzantina. Rec. L. Schopen. Bonnae, 1830.